

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ-ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՐԵՖՈՐՄ

II.

Մեր թեմական դպրանոցների ներկայ կառավարութեան վատութիւնը պարզւած է եղել ամենքին, ովքեր միայն մօտ չարաբերութիւն են ունեցել դպրանոցների հետ Բայց ամենքը միեւնոյն եզրակացութիւնները չեն դուրս բերել այդ դիտողութիւնից: Դպրանոցների հոգաբարձութիւնների հակադպրոցական արարքների և կամ ուղղակի նոցա անձեռնհասութեան առիթով մեզ պատահել է լսել երեք տեսակ կարծիքներ. առաջինը սա է, թէ պէտք է վատերի կամ վատ կարծած հոգաբարձուների տեղ ընտրել լաւ երին. երկրորդը սա է, և այդ կարծիքը պակաս չէ տարածւած, թէ չարիքի առաջն առնելու համար՝ հարկաւոր է, ուսումնական մասին վերաբերեալ, դպրանոցների տեսուչներին տալ լիազօր իրաւունքներ. և այդ դէպքում մանկավարժական ժողովների վճիռները լինեն տեսչի համար ոչ թէ պարտաւորիչ, այլ մնան որպէս խմբի կարծիքներ, որոնցից այսպէս կամ այնպէս օգտուելու իրաւունքը կը մնայ տեսչին: Երրորդը այս կարող էր լինել, թէ դպրանոցի ուսուցիչները, նախագահութեամբ տեսչի, կազմեն այսպէս կոչւած մանկավարժական ժողովներ, որոնց վճիռները, կապացրած ձայների մեծամասնութեամբ, լինեն պարտաւորիչ տեսչի համար.

Ահա այն բոլոր միջոցները, որոնցից ամեն մէկը կարող է մեր հասարակութեան, կամ ուսումնարանական շրջաններում իւր պաշտպաններն ունենալ: Մեր առաջին յօդւածում դպրոցական-վարչական բեկորմի մասին՝ չարիքի առաջն առնելու համար մենք առաջարկեցինք կազմել մի Ուսումնական Հոգաբարձութիւն, որ ուսում-

նական վերահսկողութիւն ունենալ մեր բոլոր թեմական դպրանոցներին վերայ, ընտրւած լինէր գոյութիւն ունեցող մեր բոլոր թեմական դպրանոցների հոգաբարձուների ձայների առաւելութեամբ և հաստատուած լինէր Վեհափառ Աթոռի կոսից, որին, Պոլսէն իէջի համաձայն՝ պատկանում է գերագոյն պատասխանատուութիւնը և իշխանութիւնը մեր բոլոր դպրոցների համար:

Դպրոցական-վարչական փոփոխութեան միւս ձևերը մենք համարում ենք աննպատակաւարմար. և թէև այդ հեշտ նկատելի է, բայց և այնպէս հարկաւոր ենք համարում նոցա քննել, ինկատի ունենալով այն պաշտպանութիւնը որ կարող է նոցանից իւրաքանչիւրը գտնել թէ ժողովրդի մէջ առհասարակ և թէ դպրոցական շրջաններում մասնաւորապէս:

[Նոքա, որոնք ապացուցւած չարիքի դէմ ուղում են առնել եղած հոգաբարձութիւններից աւելի լաւ հոգաբարձական կազմ ստեղծելով, որ նոյնն է թէ այս ու այն հոգաբարձուների տեղ համոզելով ժողովրդին ընտրել ուրիշ՝ իրանց կարծիքով աւելի լաւ հոգաբարձուներ, — դոքա իսկապէս վարչական բեֆորմի անհրաժեշտութիւնը չեն տեսնում: Բեֆորմ չէ մէկի տեղ միւսին ընտրելը, այս կարելի է անչափ յաւաքնել, անչափ ազնւացնել մի կոլլեգիայի, մի հաւաքական մարմնի կազմը, բայց երբ այդ կոլլեգիային տրւած են լինում լիազօրութիւններ այնպիսի խնդիրներ վճռելու, որոնց համար նա ձեռնհասութիւն չունի, այն ժամանակ այդ կոլլեգիայի ամենալաւ կազմն անգամ չի կարող վերացնել նորա օրգանական պակասութիւնը: Դպրանոցների հոգաբարձութիւններ ընտրողները՝ ինքը ժողովուրդն է. բայց ժողովուրդը շատ աւելի ընդունակ է ընտրել ժողովրդի և ազգի ընդհանուր շահերը հասկացող և հաւատարիմ մարդկանց, քան ընտրել անպատճառ դպրոցական շահեր հասկացող մարդկանց, թէկուզ ծխական պատգամաւորների միջոցով: Բայց եթէ ժողովուրդը ընտրի էլ դպրոցական գործը հասկացող մարդիկ — իսկ դորա համար ոչ մի երաշխաւորութիւն չկայ — այնուամենայնիւ սոքա, ներկայ կանոնադրութիւնների համաձայն, ռոճիկաւոր պաշտօնեաներ չեն, հետեւապէս դպրոցից շատ հեռու գործերով զբաղւած մարդիկ են, որոնք միայն ժամանակ առ ժամանակ կարող են շաքաթը մի երկու ժամ նւիրել այդ գործին, մինչդեռ

լիազօր կերպով ղեկավարելու համար պէտք է շարունակ հետախուս լինել: Դպրանոցի ղեկավար տեսուչը — ենթադրենք անգամ թէ գե-
րազանց տեսուչ է, — իւր ղեկուցումները ստիպւած է տալ ոչ դպրո-
ցական ճարդկանց ժողովին և սոցա մեծամասնութեամբ կապացրած
վճիռներին հետեւել դպրոցական մանկավարժական բոլոր խնդիրնե-
րում: Այժմեայ կազմակերպութեամբ ուսուցիչները և տեսուչները
մնում են առանց բարձր կոմպետենտ ղեկավարութեան, մի բան որ
չկայ ոչ մի յառաջադիմական երկրում, իսկ դա մի պակասութիւն
է, որի դէմ չի կարելի առնել մէկ հոգաբարձուի տեղ միւսին ընտ-
րելով: Հոգաբարձու խօսքը հասկանալով այն իմաստով, ինչ իմաս-
տով որ նա գործ է ածւած ցայժմեայ կանոնադրութիւնների մէջ,
և ինչպէս որ կայ այժմ: Զրկւած ղեկավարութիւնից, նոքա մնում
են նաև առանց բարոյական վարձատրութեան, որ կարող է տալ
գործիչներին մի կոմպետենտ հաստատութիւն:

Հոգաբարձութիւնների կազմը լաւացնելու ձգտումը արդա-
րացի է, կարեւոր է, անհրաժեշտ է՝ ինչ սիստեմի տակ էլ որ ընկնեն
մեր դպրանոցները. բայց այն պակասութիւնները, որոնց պատճա-
ռով մեր դպրանոցները բարեկարգ վիճակի մէջ լինելուց հեռու են՝
չեն վերացել: Հոգաբարձուների փոփոխութիւնով: Հոգաբարձու-
թիւնները այնքան զուրկ են հեղինակութիւնից, որ ոչ մի ուսու-
ցիչ և ոչ մի տեսուչ մեզանում անպատուաբեր չի համարիլ իրան
համար, եթէ նա արձակի դպրոցից առանց այլ և այլութեան: Եւ
դորա հակառակը՝ մեզանում ոչ մի ուսուցիչ կամ տեսուչ աւելի
հեղինակաւոր չի դառնում և առհասարակ անուն չի վաստակում
հէնց նրա համար, որ կարողացել է երկար տարիներ միևնույն դպ-
րոցում ծառայել: Ոչ արձակւելն է անսխառութիւն, ոչ մնալն է
արժանիք համարւում, — ահա դպրոցական ծառայողների բարոյական
վիճակը ներկայ դպրոցական կազմակերպութեան ներքոյ: Այդպիսի
դրութեան մէջ կարելի է միայն գործը քարշ տալ, բայց ոչ վարել,
բառիս լաւագոյն մոքով: Եւ հէնց միայն այդ հանգամանքը ամենա-
վատ ջանձնարարականն է որ կարելի է տալ որ և է կազմակերպու-
թեան համար: — Պակասութիւնը սիստեմի մէջն է և ոչ թէ մարդ-
կանց մէջ. ինչպէս որ լաւագոյն տեսուչները չեն կորողացել և չեն
էլ կարող տեղական գործ կատարել, իրանց դիմաց ունենալով լիա-

զօր հոգաբարձութիւններ, այնպէս էլ լաւագոյն մարդիկ չեն կարող բառիս բարձր իմաստով հոգաբարձուներ լինել, քանի որ այժմեայ լիազօր և անպատասխանատու հոգաբարձութիւնների սխտեմը ինքը շատ պակասաւոր սխտեմ է:

II. Տեսնենք այժմ թէ որքան ընդունելի է այն միտքը, որով ներկայ վարչական սխտեմի պակասութիւնների դէմ կարելի է համարուած աւելի՝ դպրանոցների տեսուչներին այժմեանից աւելի լայն իրաւունքներ տալով: Ներսիսեան դպրանոցի ներկայ կանոնադրութեան համաձայն տեսչին ընտրում և արձակում է հոգաբարձութիւնը, հաստատում է Վաթողիկոսը:

Տեսուչը հսկում է դպրանոցի ուսումնական մասի վերայ, վերահսկողութիւն է անում ուսուցիչների դասաւանդութեան վերայ, յաճախելով նոցա դասերին, նախագահում է մանկավարժական ժողովներին, հսկում է աշակերտների բարոյականութեան վերայ, ղեկուցումներ է տալիս հոգաբարձութեան այդ ամենի մասին, նոր աւաջարկութիւններ է անում հոգաբարձութեանը այս ու այն փոփոխութիւնների մասին ուսուցչական խմբի կամ դպրոցական որ և է այլ խնդրի վերաբերմամբ: Եւ այս բոլորի նկատմամբ տեսուչը պարտաւոր է սպասել հոգաբարձութեան մեծամասնութեան վճռին:

Նոքա, ովքեր ուզում են որ դերերը փոխեն, կ'ուզէին որ հոգաբարձութիւնից ընտրած և կաթողիկոսից հաստատուած տեսուչը լիազօր կերպով տնօրինէր դպրանոցի ուսումնական մասի վերայ, կազմէր ուսուցչական խումբը իւր կամքի համաձայն, կարգադրէր ամեն ինչ լիազօրութեամբ:

Որքան տանելի է սակայն մի այդպիսի դրութիւն: Եթէ տեսչին ընտրելն ու արձակելը կրկին հոգաբարձութեանը կը պատկանի, այդ հոգաբարձութիւնը, զրկւած լինելով ուսումնական մասին տեղեկանալու հետաքրքրութիւնից, չի էլ կարող զիտակցաբար տեսուչներ փոխել: Տեսուչներ ընտրող և արձակող հոգաբարձութիւնը այդ դէպքում կարող է ղեկավարել անձնական կրքերով, անձնական ջարաբերութիւններով դեռ աւելի էլ մեծ չափերով քան այժմ է կատարուած, չը նայած որ ըստ երևութին աւելի հետեւել մարդիկ փոփոխելու բնազդմանը զրեթէ անհնարին է:

Դպրանոցի տեսչին տալ լիազօր իրաւունքներ և միևնույն ժա-

մանակ տեսչին ընտրելու և արձակելու իրաւունքը հոգաբարձութեանը թողնել, այն հոգաբարձութեանը, որից ուսումնական մասի մէջ խառնուելու իրաւունքը՝ դորանով իսկ խլոււմ է, — դա այնքան անհնթեթ մի կոմբինացիա է, որ չի նստում մարդու ուղեղում:

Մեզ կ'ասեն՝ որպէս զի հոգաբարձութիւնը չը կարողանայ կոչը կրքերին հետեւել, տեսուչը կ'ընտրւի երկար տարիներով, օրինակ 6 տարով, որպէս զի նա կարողանայ այդ ժամանակամիջոցում առաջին դաստնից մինչ վեցերորդ ու վերջին դաստունը սերունդ հասցնել:

Արդ, որքան խելացի է 6 տարով տեսուչ ընտրել տալ մի հոգաբարձութեան, որի անպատասխանատուութիւնը և անձեռնհասութիւնը ակներև կերպով ապացուցւած է: Մի սխալ ընտրութիւն բաւական է որ մի անազնին դպրոց և մի ամբողջ սերունդ դորանով չարաչար տուժեն: Իսկ սխալ ընտրութիւններ շատ հեշտ են, երբ ընտրութեան դործում հետաքրքրւած չէ ամբողջ ժողովուրդը, ընդհանուր կարծիքը կամ երբ պատասխանատուն մի ձեռնհաս հաստատութիւն չէ:

Բացի այդ բոլորից, դժւար է երևակայել, որ մի հատ մարդ, որ դպրանոցի ուսումնական մասի կատարեալ տէրը կը լինի 6 տարի շարունակ, կարողանայ ամենայն արդարամտութեամբ վերաբերել դէպի ուսուցիչները և ի շարը գործ չը դնել իւր լայն իրաւունքները: Փոքր ի շատէ պատւազգաց ուսուցիչ անկարելի է որ ընդունի տեսչի մօտ ծառայութեան մօտնել, մի տեսչի, որը ինքը աւելի բարձր և ձեռնհաս մի հաստատութեան կոնտրոլի ներքոյ չի գտնուում: Լիազօր տեսուչների օրօք ուսուցչական դասակարգի բարոյական վիճակը ամենազգալի կերպով կ'ընկնի, անհամեմատ աւելի քան ներկայ հոգաբարձութիւնների լիազօրութեան օրերով: Թերեւս այն դէպքում մենք ունենանք աւելի համերաշխ ուսուցչական խմբեր, բայց այդ խմբերի բարոյական և մտաւոր մակերեւոյթը այժմեանից աւելի ստոր կը լինի: Այդ հաստատ է:

Աւելացնենք, որ այդ սիստեմով դպրանոցները առաջւայ պէս մնում են առանց որ և է կապի իրար հետ և զուրկ՝ մի աւելի ընդհանուր վերահսկողութիւնից:

Մի առանձին դէպք չի ներկայացնում այն, որ մանկավար-

ժական ժողովները խորհրդակցական ձայն ունենան։ Լիազոր տեսուչների կառավարութեան ներքոյ մանկավարժական ժողովները չեն կարող ուղղել այն պակասութիւնները, որոնք սխտեմի արմատումն են։

III. Բայց առանձին դէպք է ներկայացնում այն, եթէ մանկավարժական ժողովների վճիռները պարտաւորիչ նշանակութիւն ունենային։ Այդ դէպքում կշռի ծանրութիւնը դպրոցը ղեկավարելու գործում՝ անցնում է տեսչից ուսուցչական ժողովին։ Քննենք և այդ դէպքը։

Մանկավարժական ժողովը, իբր գլխաւոր կարգադրող դպրանոցի ուսումնական մասին, երկու կերպ կարող է կազմած լինել, նայած թէ ով է ուսուցիչներին նշանակողը՝ հոգաբարձութիւնը թէ տեսուչը։ Ստեղծել մի դրութիւն, որ տեսուչը անպայման հնազանդի այն ժողովի անդամների վճիռներին, որոնց նա ինքն է նշանակել, անկարելի է թւում մեզ, եթէ չենք ուզում որ տեսուչը, օգտուելով իրան յատկացրած իրաւունքից, շարունակ արձակի այն ուսուցիչներին, որոնք մանկավարժական ժողովներում իւր հայեացքների դէմ են։

Ենթադրենք ուրեմն թէ հոգաբարձութիւնն է ուսուցիչներ նշանակում, ինչպէս այժմ է։ Այդ դէպքում տեսչին երկար տարիներով, դիցուք 6 տարով, պայմանաւորած պահելը բոլորովին միտք չունի, այլ ընդհակառակը այդ դէպքում կարող է միտք ունենալ ուսուցիչներին որոշ, օրինակ 6 տարով՝ պահելը։

Եթէ անորոշ ժամանակով է նշանակւած տեսուչը, և մանկավարժական ժողովն է գլխաւոր կարգադրողը, որի անդամները տեսչի հետ կարող են նաև գաղափարական կապ չունենալ, այն ժամանակ տեսուչը ներկայանում է միմիայն որպէս գործադրող մանկավարժական ժողովների վճիռներին։ Դա մի ցաւ չէ, եթէ միայն հոգաբարձութիւնից նշանակած մանկավարժական ժողովը կարողանայ վերացնել այժմ նկատւած պակասութիւնները մեր դպրանոցների ուսումնական կառավարութեան մէջ։ Արդ, մեր մատնանիշ արած պակասութիւններից մէկը սա է, որ մեզանում ուսումնարանները չունեն մի բարձր ուսումնական իշխանութիւն, որը գլխաւոր ղեկավար հանդիսանար հայոց դպրոցական գործի առհասարակ. մի հաստա-

տուժիւն, որը վայելէր բաւականաչափ մեծ հեղինակութիւն՝ քննելու դպրոցական գործերը, ուսուցիչներին և տեսուչներին օգնել վարողանար իւր հրահանգներով և քննութիւններով, մտաւոր և ոգեկան կապ ստեղծէր մեր թեմական բոլոր դպրոցների մէջ և նոցա ու էջմիածնի ձեմարանի մէջ: Արդ, ամեն մի դպրանոցի ուսուցչական ժողովները առանձին-առանձին վերցրած՝ ինչպէս կարող են այդ դերը կատարել: Այստեղ խնդիրը մեր ուսումնարանների և յատկապէս մեր դպրանոցների մտաւոր և ոգեկան ընդհանուր մակերևոյթը բարձրացնելու մէջն է, մի խնդիր որ չի կարող լուծուել, եթէ այժմեայ հոգաբարձութիւնների և տեսուչների իրաւունքները յատկացնենք դպրանոցներում ծառայող ուսուցիչների պատահական և հետերողէն տարրերից բաղկացած խմբերին:

Մենք կարծում ենք որ բաւական կարելի է համարել քննութիւնը այն սխտեմների, որ կարող են առաջարկուել դպրանոցների վարչական ընթերցմի մասին, հակադրութեամբ այն սխտեմի, որ մենք առաջարկեցինք մեր առաջին յօդւածում այդ մասին: Մեր եղբակացութիւնն է, որ ոչ մի զգալի բարենորոգում չի կարելի սպասել ոչ այն դէպքում, եթէ՝

1. Գոհանանք հոգաբարձութիւնների կազմը նորոգելով, ոչ էլ եթէ՝

2. Դպրանոցների տեսուչներին տրւեն ուսումնական մասի համար լիազօր իրաւունքներ, և ոչ եթէ՝

3. Դպրանոցներից ամեն մէկի մանկավարժական կոչւած ժողովներին տրւեն նոյն իրաւունքները:

Այդ սխտեմները կամ հակավարչական են և ուրեմն աւելի վատ քան եղածը, և կամ չեն լուծում առաջադրած խնդիրը:

Ամեն երկրում, ուր կան ուսումնարաններ, կան նաև ուսումնարանների կառավարչական գլխաւոր օրգաններ: Այդ օրգանները՝ ամեն երկրում հանրային կրթութեան մինիստրութիւններն են, որոնց կից լինում են տեղ-տեղ նաև ուսումնարանական բարձրա-

դոյն խորհուրդներ, կազմած երկրի ուսումնարանական գործիչների լաւագոյն ութերից: Դոցա նման բան մենք ոչինչ չունենք: Այդ բոլորի տեղ մենք ունէինք մի ժամանակ միայն մի բան՝ հոգաբարձութիւններ թէ թեմական և թէ ծխական դպրոցների համար, որոնք և ֆակտիկական տէրերն էին մեր ուսումնարանների. ժամանակով աւելացւեց ծխական դպրոցների համար թեմական վերատեսուչների հաստատութիւնը, որով ամեն մի թիմի ծխական դպրոցները ընկան մի վերատեսչի վերահսկողութեանը տակ. ծխական դպրոցների հոգաբարձութիւնները այսպիսով իրանք ենթարկւեցին մի յայտնի չափով ընդհանուր վերահսկողութեան: Թեմական վերատեսուչութեան հաստատութիւնը, հոգաբարձութիւններ հաստատելուց յետոյ՝ երկրորդ քայլն էր դպրոցական-վարչական կազմակերպութեան գործում ուսսահայերիս մէջ. մի հաստատութիւն, ուր մինչ 1885 թւականը հոգեւոր բարձր իշխանութիւնը ազատ կերպով գործում էր աշխարհականների միջոցով, որոնց միջից գլխաւորապէս նշանակում էին թեմական վերատեսուչները: Յայտնի է սակայն, որ 1885 թւականի մարտից մինչ 1886 թւականի սեպտեմբերը՝ ծխական դպրոցների փակւելով՝ դադարեց նաև թեմական վերատեսուչութիւնը, որ վերականգնւեց նորից միայն 1889 թւականից, բայց արդէն այնպէս, որ միայն հոգեւորականներ կարող էին նշանակւել այդ պաշտօնում:

Մենք այս բոլորին դեռ չենք քննում թեմական վերատեսուչութեան արժէքը ներկայ պայմանների կամ վարչական սխտեմի մէջ, այլ միայն պատմում ենք թէ դպրոցական-վարչական կազմակերպութեան համար մեզանում ինչ քայլեր են եղած:

Մի երրորդ քայլ, ըստ մեզ, արւած պէտք է համարել կաթողիկոսական կոնդակով 1890 թւից, որով հաստատուեց էջմիածնում Ուսումնական-Վարչական Յանձնաժողովը: Այդ յանձնաժողովի մասին կոնդակը, որքան մեզ յայտնի է, հրատարակւած չէ. բայց այսքանը յայտնի է, որ ուսումնական-վարչական յանձնաժողովին, որի անդամները նշանակւում են Վեհ. Կաթողիկոսից, յանձնւած է դասագրքերի թոյլտուութեան և ծխական-ուսումնարանների ուսուցիչների և վարժուհիների ընդունելութեան մասին հայ ուսուցչական դասակարգի մէջ՝ վճիռներ կայացնել կամ այդ մասին Վեհափառ Կաթողիկոսին զեկուցումներ ներկայացնել:

Ահա մեր ուսումնարանական-վարչական կազմակերպութեան պատմութիւնը լայն գծերով:

Ինչ կազմակերպութիւն է այդ սակայն: Դա իսկապէս մի կազմակերպութիւն չէ, այլ իրար հետ լաւ չը կապւած օղակներ մի կազմակերպութեան որ գոյութիւն չունի: Թեմական վերատեսուչը մի մանկավարժական օրգան չէ մեզանում, այլ այսպէս ասած՝ միայն իշխանութեան ձեռք. թեմական վերատեսուչը թեմական առաջնորդի օգնական է, որը, անկասկած, յայտնի ծառայութիւններ է մատուցանում՝ օգնելով հոգաբարձութիւններին աւագ-ուսուցիչներ և ուսուցչո հ. գանկու, հակելով ծխակ. ուսումնարանների գէթ արտաքին բարեկարգութեան վերայ, ստուգելով ուսումնարանների հաշիւները և այլն, բայց նա հրահանգիչ օրգան չէ դաստիարակութեան, կրթական գործի. և այնպէս, ինչպէս դրւած է գործը այժմ, թեմական վերատեսչին այդպիսի դեր չի էլ կարելի տալ:

Այժմեայ վարչական quasi կազմակերպութեան վերջին օղակը՝ Էջմիածնի Ուսումնական-Վարչական Յանձնաժողովն է, որի անդամներին նշանակում է Կաթողիկոսը: Յանձնաժողովին յատկացրած իրաւունքները և պարտականութիւնները մենք վերևը տեսանք. դժբա ն՝ ուսուցիչների և դասադրքերի ցանկեր կազմելը ծխական դպրոցների համար, հետևապէս և այդ կէտերի վերաբերմամբ թեմական վերատեսուչների կողմից արւած կարդադրութիւնների քննութիւնը:

Նկատեցէք որ թեմական վերատեսչութիւնը ոչինչ գործ չունի թեմական դպրանոցների հետ և նոյնն է Էջմիածնի ուսումնական վարչական յանձնաժողովի կոմպետենցիան: Նաև այդ յանձնաժողովը վերաբերում է միայն ծխական դպրոցներին: Հետևապէս ծխական դպրոցների վարչութեան կազմակերպութեան խնդիրը լուծելու համար մեզանում եղել են գէթ փորձեր, թէև ստեղծւած դրութիւնը որքան և իցէ բաւարար մենք համարել չենք կարող: Մինչդեռ թեմական դպրանոցների վարչական կազմակերպութեան խնդրի լուծումը 60-ական թւականների սկսբից դէս ոչ մի քաջ դէպ առաջ չի արել. և մենք աւելին կ'ասենք՝ 60-ական թւականների սկզբից դէս թեմական դպրանոցների վարչութեան բեֆորմի խնդիր չի եղած, չը նայելով որ ամենքի ականջը խլացել է հոգա-

բարձութիւնների, տեսուչների և ուսուցիչների փոխադարձ հայհոյելուց, աղմկալի բանակութիւններից, Բայց այդ ամենից աւելի կարևորը այն է՝ որ ներկայ կազմակերպութիւնը պահուած է մեր թեմական դպրանոցները ստոր դրութեան մէջ: Դպրանոցների ներկայ վարչական կազմակերպութիւնը, որ իրապէս կայանում է հոգաբարձութիւնների վարչական լիազօրութեան մէջ, բանը այն տեղը կը հասցնի, որ մեր դպրանոցները կը դառնան ինչ որ անժամանակեայ հաստատութիւններ: Բայց այն ժամանակ մեր հանգամանքներում թերևս ամենաբարի ցանկութիւնն անգամ անգոր լինի խանգարած գործը ուղղելու: Հարիքը ակներև է, պակասութիւնները անժխտելի, խնդրի կարևորութիւնը անուրանալի: Դիմենք խնդրին քանի որ դեռ շատ չէ ուշ:

Այսօրուայ օրս խնդիրը կարող է միայն նրանում լինել, որ մի քայլ անելի դէպի առաջ: Ինչպէս որ դպրոցական-վարչական գործում մի քայլ արեց դէպի առաջ, երբ, 60-ական թւականներին, ներկայ հոգաբարձութիւնները հաստատուեցին, այնպէս էլ այսօր մեր դերը կարող է լինել՝ մի քայլ էլ աւելի առաջ անել՝ համեմատ ներկայիս պահանջներին, քանի որ այժմեան պահանջները երեսուն տարի առաջ եղած պահանջները չեն: Առաջւայ լուծելու խնդիրը սա էր, որ մեր դպրոցների վիճակի հետ կապած լինի ժողովուրդը: Այդ խնդիրը լուծեց՝ երբ ստեղծեց այն հոգաբարձական հաստատութիւնը, որ ցայժմ գրեթէ անաղարտ կերպով գոյութիւն ունի: Այն, ինչ կարելի էր լոկ այդ հաստատութիւնով կատարել՝ արդէն կատարեց. բայց այժմեայ դպրոցական պահանջները առաջւանից բարդ են, դպրոցներից աւելի է պահանջուում, քան թէ այն ինչ կարող են տալ դպրոցական սֆերայից հեռու այլ և այլ պրոֆեսիանների տէր մարդկանցից բաղկացած հոգաբարձութիւնների կառավարութիւնները: Ժամանակ է որ այժմեանից սկսած մեր դպրոցների և մասնաւորապէս դպրանոցների ուսումնական կառավարութիւնը կապւած լինի մի աւելի ձեռնհաս հաստատութեան հետ: Մենք այդ հաստատութիւնը անւանում ենք Ուսումնական Հոգաբարձութիւն, որի հսկողութիւնը պէտք է տարածւի մէկ կողմից բոլոր թեմական դպրանոցների և միւս կողմից բոլոր ծխական դպրոցների վերայ, վերջիններիս նկատմամբ՝ թեմական վերատեսուչների միջոցով:

Մեր ծրագրով ամեն մի դպրանոց կ'ունենայ իւր հոգաբարձութիւնը առանձին առանձին, ինչպէս և այժմ է, բայց բոլոր դպրանոցների վերայ էլ հաստատուած կը լինի մի ընդհանուր Ուսումնական Հոգաբարձութիւն: Միական դպրոցները կ'ունենան հոգաբարձութիւններ, ինչպէս այժմ է. թեմը կ'ունենալ իւր թեմական վերատեսուչը, իսկ թեմական վերատեսուչները կը հրահանգեն նոյնպէս Ուսումնական Հոգաբարձութիւնից:

Այն սկսբունքը, որը փրկարար դեր է կատարել մեր ազգային ու ժողովրդական կարևորագոյն գործերում, և ոչ աւելի պակաս նաև դպրոցական գործում, այն է ընտրողական սկսբունքը, այդ պէտք է պահպանել նաև Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը կազմելու համար: Եջմիածնի ուսումնական-վարչական յանձնաժողովը հէնց նրանով բաւականին անժողովրդական է, որ նորա անդամները միայն նշանակած անձեր են և ոչ ընտրւած, էլ չը խօսելով այն բանի մասին, որ նրան յատկացրած դերը շատ սահմանափակ է և նորա անդամների համար այդ պաշտօնը կողմնակի պաշտօն է: Մեր կարծիքով ուսումնական-հոգաբարձութեան կազմի համեմատական լաւութեան համար ամենամեծ գրավականը կարող է տալ հնաւուրց ընտրողական սկսբունքը: Ուսումնական հոգաբարձութիւնը չը պէտք է լինի մի առանձին բան՝ դրւած հոգաբարձութիւնների կողքին, այլ նա պէտք է բխողած լինի սոցանից: Եւ ինչպէս որ հոգաբարձութիւնները բղխում են ժողովրդի կամ սորա ընտրած պատգամաւորների ընտրութիւններից, այնպէս էլ Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը պէտք է բղխի բոլոր թեմական դպրանոցների հոգաբարձուների ընտրութիւնից, հաստատութեամբ Վեհ. Կաթողիկոսի:

Այսպիսով կազմւած Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը կը ներկայացնի ժողովրդի ինտելիգենցիայի մէջ եղած զաղափարների հոսանքների արդիւնքը. իսկ եթէ նա այդ բանը կը ներկայացնի՝ այդ արդէն ինքը մի կարևոր կըրթական նշանակութիւն կ'ունենայ ազգի համար ընդհանրապէս: Այսպիսով ընտրւած Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը կը լինի դպրանոցների հոգաբարձութիւնների համար և՛ օգնական և՛ իշխանութիւն միաժամանակ: Բղխած լինելով ընտրութիւններից՝ նա կ'արտափայլի մի յայտնի չափով նաև մեր կրթական ոյժերի իշխող կարծիքները:

Մեզ կարող են հարցնել՝ եթէ այժմեան հոգաբարձութիւնները բաւարարութիւն չեն տալիս մեր պահանջներին, ինչ հիմք կայ կարծելու թէ նոցանից ընտրւած Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը նոյն պակասութիւնները չի ունենալ։ Դորա պատասխանը պարզ այս է՝ որ ժողովրդից ընտրւած մարդիկ կարող են իրանք անձեռնհաս լինել մի որոշ գործ կառավարելու, բայց նոքա կարող են ձեռնհաս լինել այն մարդկանց ընտրելու, որոնց մասին հասարակաց կարծիքը գաղափար է կազմել թէ նոքա դպրոցական գործը կարող են դեկավարել։

Ուսումնական հոգաբարձութեան անդամները կը լինեն պաշտօնեաներ, որոնք ամբողջովին նւիրւած կը լինեն իրանց գործին։ Այդ հաստատութիւնը առ ի պաշտօնէ կը հետևի դպրոցական գործին նաև այլ երկիրներում, մանկավարժական և առհասարակ դպրոցական գրականութեանը, կարևոր նիւթերը կը հասցնի դպրոցների ուսուցիչների և տեսուչների զիտութեանը, մինչդեռ այժմեայ կազմակերպութեան ներքոյ այդ մասին խօսք անգամ չի կարող լինել։ Ունենալով դպրոցների ղեկավար մի այդտեսակ հաստատութիւն, ուսուցիչները իրանց պարտաւորւած կը տեսնեն հետևել գրականութեանը և ոչ թէ իրանց ժամանակը վատնել ապարդիւն ընդհարումների վերայ, որոնց մեծ մասը յառաջանում է հէնց ձեռնհաս ու կոչումն ունեցող ղեկավարների պակասութիւնից և կամ ննջել այն ինքնագոհութեան զգացմունքի մէջ, որ ուսուցիչը, բացի ուսուցանելուց՝ իբր թէ ուսանելու պարտաւորութիւնից ազատ է։

Ուսումնական հոգաբարձութիւնը կոչւած կը լինի ղեկավարելու նաև ծխական-եկեղեցական դպրոցները, բայց միայն իւր առաջարկած և թեմական առաջնորդներից հաստատւած թեմական վերատեսուչների միջոցով։ Այդպիսով կապ կը ստեղծւի թեմական դպրանոցների մէջ և նոցա ու ծխական դպրոցների մէջ, մի կապ, որ ներկայումս գոյութիւն չունի։

Ներկայումս ծխական դպրոցներում աւագ-ուսուցիչներին և աւագ-ուսուցչուհիներին նշանակում են ոչ թէ ծխական ուսումնարանների հոգաբարձութիւնները, այլ թեմական վերատեսուչները։ Դորա հակառակ թեմական դպրանոցներում տեսուչներ ընտրողները հոգաբարձութիւններն են։ Քանի որ, մեր ծրագրած սիստեմով, թե-

մական վերատեսուչները առաջարկելու են առաջնորդների հաստատութեանը Ուսումնական Հոգաբարձութեան կողմից, ուրեմն եթէ թեմակ. վերատեսուչները նաեւ ընտրութիւն չեալով պահպանեն աշխարհաւուրդը, այդ չի հակասիլ ընտրութիւն ոգուն, այլ ընդհակառակը այդ կը համապատասխանի նրան: Դորա հակառակը դպրանոցներում տեսուչներ նշանակելը կամ առաջարկելը այժմ վերապահած է հոգաբարձութիւններին, բայց ընտրութիւն չեալով պէտք է յատկացուի Ուսումնական Հոգաբարձութեան, որը իսկական ղեկավարը պէտք է լինի մեր դպրոցների ընդհանրապէս, իսկ աւելի անմիջապէս՝ մեր թեմական դպրանոցներին:

Ուսուցիչներ ընտրելու գործում ծխական ուսումնարանների աւագ-ուսուցիչները և աւագ-ուսուցչուհիները, որպէս յայտնի է, վաչելում են աւելի մեծ իրաւունքներ, քան թեմական դպրանոցների տեսուչները: Թէև գործակցութեամբ հոգաբարձութիւնների, բայց աւագ-ուսուցիչները իրանք են կազմում իրանց ուսուցչական խմբերը: Այդ կարգը աւելի է համապատասխան ընտրութիւն ոգուն, քան դպրանոցների կարգը, որով ուսուցիչներին ընտրելու միակ իրաւունքը վերապահած է հոգաբարձութիւններին: Ուսումնական հոգաբարձութիւն ստեղծելով՝ միանգամայն տրամաբանօրէն վարած կը լինենք՝ յատկացնելով դպրանոցների տեսուչների ընտրութիւնը Ուսումնական Հոգաբարձութեան, իսկ ուսուցչական խումբը կազմելու գործը՝ յատկացնելով տեսուչներին, ենթադրելով որ դպրոցներում ուսուցչութիւն անելու իրաւունք ունենալու համար՝ Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը նոցա ցուցակը կը կազմի: Տեսուչը ուսուցչական իրաւունք ունեցողների ցուցակից ընտրում է ուժ ցանկանում է և առաջարկում Ուսումնական Հոգաբարձութեան հաստատութեանը: Եւ քանի որ Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը նաեւ անձնական վերահսկողութիւն է ունենալու դպրանոցների վերայ, ուստի տեսչի այն կամայականութիւնը, որ հեշտութեամբ կ'արտայայտուէր եթէ չը լինէր մի Ուսումնական Հոգաբարձութիւն, այլ ևս ներկայ սիստեմով տեղի ունենալ չի կարող ֆեախար լինելու չափով:

Քանի որ Ուսումնական Հոգաբարձութեանն է անցնում դպրանոցների ուսումնական մասի ղեկավարութիւնը և վերահսկողութիւնը, հետեալպէս դպրանոցների հոգաբարձութիւնների պաշտօնը

կը լինի 1) Ուսումնական Հոգաբարձութեան անդամների ընտրութիւնը և 2) դպրանոցների տնտեսական մասի հոգացողութիւնը: Բայց դպրանոցի հոգաբարձութիւնը, եթէ ուսումնական մասի վերաբերեալ կ'ունենայ որ և է առաջարկութիւն կամ նկատողութիւն անելու, այդ նա կարող է անել Ուսումնական Հոգաբարձութեանը, որից միայն կախած կը լինի խնդրին այս կամ այն ընթացքը տալ: Աւելացնենք որ Էջմիածնի Ուսումնական-վարչական յանձնաժողովը դորանով դառնում է աւելորդ. նորա գործը կը կատարի Ուսումնական Հոգաբարձութիւնը:

Սորանով մենք առ այժմ կարող ենք վերջացնել մեր ասելիքը դպրոցական-վարչական բեֆորմի մասին: Դպրոցական բեֆորմի խնդիրը չի համբերում յետաձգութեան: Յետաձգութիւնը կ'ունենայ ամենավատ հետեանքներ ազգի համար: Հրաւիրում ենք հասարակաց ուշադրութիւնը այդ խնդրի վերայ: Որպէս ամեն մի փոփոխութիւն, համոզւած ենք որ նաև այս մէկը կը հանդիպի ընդդիմախօսութիւնների. բայց մենք նոյնչափ և դեռ աւելի համոզւած ենք, որ խնդրի քննութիւնը կը հասցնի ամենքին այն եզրակացութեանը, որ դպրոցական-վարչական բեֆորմը ներկայիս ամենաանյետաձգելի խնդիրներինն է:

ԱԻԵՏԻՔ ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՑ: